

Stodola, Jiří

Principy informační etiky

ProInflow. 2016, vol. 8, iss. 2, pp. 70-84

ISSN 1804-2406

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/135936>

Access Date: 29. 11. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Principy informační etiky

Principles of information ethics

Jiří Stodola

Středisko Teiresiás, Masarykova univerzita v Brně

Abstrakt

Článek má za cíl 1) definovat základní pojmy informační vědy, které vymezují její podstatu, a 2) aplikovat je na princip přirozeného zákona tak, aby vznikl první princip informační etiky. Je definován pojem informace a jsou uvedeny základní podmínky informativnosti a kvality informace. Pojem datum je vymezen a klasifikován. Jsou definovány pojmy znalost a moudrost a základní podmínky, které se s nimi pojí. Je určena podstata informační etiky a etika klasifikována do dvou základních kategorií. Je vymezen základní princip informační etiky a uvedena kritéria, díky kterým je možno rozpoznat, zda jsou data v souladu s tímto principem.

Klíčová slova: informační věda, informační etika, informace, data, znalost, moudrost, principy informační etiky

Abstract

The article aims 1) to define basic concepts of information science which delimitate its substance, and 2) to apply them to the principle of the natural law in order to gain first principle of information ethics. The main concept of information science is defined and the basic conditions of informativeness and quality of information is presented. The concept of data is delimited and classified. The concepts such as knowledge and wisdom are defined. The substance of the information ethics is determined and classified into two basic categories. The basic principle of information ethics is delimited and criteria for which it is possible to distinguish whether data are in the concordance with this principle is presented.

Keywords: information science, information ethics, information, data, knowledge, wisdom, principles of information ethics

Úvod

Každá věda má předmět, který zkoumá, a soubor metod, pomocí nichž ke zkoumání přistupuje. Zabývá-li se předmětem samotným, řeší **otázky ontologické** – snaží se zodpovědět otázku, jak se věci mají, zaměří-li svou pozornost na metody, pohybuje se v **oblasti epistemologické** – jejím cílem je zjistit, jak jsou věci poznatelné. Dalo by se říci, že tyto dva okruhy otázek charakterizují to, co bychom mohli nazvat **teoretickou vědou**. Obvykle je teoretická věda, tedy jisté poznání pro poznání, považována za hodnotu samu o sobě a případné praktické aplikace vyplývají z vědy spíše mimovolně.

Některé vědy, zejména takové, jejich součástí je filosofické řešení problémů, se však s pouhým poznáním pro poznání nespokojují a celé své snažení korunuje tím, co považují za nejdůležitější – praktickým návodem, jak v životě jednat, tedy řešením **otázek etických**.¹ Máme za to, že mezi takovéto vědy patří i **informační věda**, která je dle našeho názoru završena oblastí usilující o zodpovězení otázky, jak má člověk jednat ve světě informací – **informační etikou**.

V mnoha předchozích pracích jsme usilovali o to, prozkoumat a vymezit **základní pojmy informační vědy**, ne proto, že bychom si libovali v titěrných analýzách, ale proto, že jsme přesvědčeni v souladu s tradičními metodologií vědy, že definice základního pojmu je principem každé vědecké disciplíny,² neboť vymezuje její **obsah** (co věda zkoumá) a **rozsah** (jakou částí reality se věda zabývá). V souladu s tímto přístupem máme za to, že je možné odvodit základní **principy informační etiky** ze stěžejních **pojmu informační vědy** a z **prvního principu přirozeného zákona** zúženého pro oblast informační etiky. Proto nejprve v první části článku znovu prozkoumáme definice pojmů **data**, **informace**, **znalost** a **moudrost**, abychom na ně ve druhé části aplikovali **princip přirozeného zákona** a z této kombinace určili **elementární princip informační etiky**.

Článek nemá **argumentační povahu**, nezabývá se obhajobou základního metodologického východiska ani pojmů, které zavádí, z toho důvodu, že tato práce byla odvedena jinde. Důkladnou argumentaci pro přijatý **kritický realismus** obsahuje zejména článek *Rekonstruktivní hermeneutika jako obecná metodologie informační vědy*,³ dále článek *Analýza pojmu informace a jeho klasifikace s užitím aristotelské filosofie*⁴ a rovněž kniha *Filosofie informace – metateoretická analýza pojmu informace a hlavních paradigmata informační vědy*.⁵ Obhajobu **definice pojmu informace** a **kritérií informativnosti** nalezneme rovněž v posledně zmíněné knize. Právě z tohoto důvodu se v textu nachází **autocitace** – jde o článek, který důsledně obsahuje **autorův pohled** na danou problematiku, který nalezneme nepřekvapivě právě v autorových textech (jinde v odborné literatuře se s nimi nesetkáme, což mimo jiné svědčí o originalitě autorova pohledu).

¹ „(ad 6) Vědění, které je v nejvyšší míře nadřazené a více vládne vědění pomocnému, je to, které poznává, kvůli čemu (*tinou heneken*) má být jedna každá věc činěna. Tímto „kvůli čemu“ je však pro jednu každou věc její dobro a obecně pro celou přírodu nejvyšší dobro.“ (ARISTOTELÉS. *Metafyzika A*. Vydání první. Praha: Oikoyomenh, 2015. Oikúmené. Malá řada. ISBN 978-80-7298-209-7, s. 14.)

² GREDET, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2009. ISBN 978-80-87183-09-0, s. 112.

³ STODOLA, J. *Rekonstruktivní hermeneutika jako obecná metodologie informační vědy*. *ProInflow: časopis pro informační vědy* [online], 2011, roč. 3, č. 1 [cit. 2012-02-14]. ISSN 1804-2406. Dostupné z:

<http://pro.inflow.cz/sites/default/files/pdfclanky/05.recenzovaneStodola.pdf>

⁴ STODOLA, J. *Analýza pojmu informace a jeho klasifikace s užitím aristotelské filosofie*. *ProInflow: časopis pro informační vědy* [online], 2010, roč. 2, č. 1 [cit. 2012-02-14]. ISSN 1804-2406. Dostupné z:

<http://pro.inflow.cz/sites/default/files/pdfclanky/03.Stodola.pdf>

⁵ STODOLA, J. *Filosofie informace - metateoretická analýza pojmu informace a hlavních paradigmata informační vědy*. Vydání první. Brno: Masarykova univerzita, 2015. 191 s. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity = Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae, ISSN 1211-3034 ; 437. ISBN 978-80-210-8011-9.

V článku sice autor na některých místech opakuje to, co již sdělil jinde, činí však tak právě proto, aby mohl danou problematiku uvést do **nových souvislostí**. To, co je zcela nové, je **vymezení pojmu data** v návaznosti na Floridiho a jeho uvedení do souvislosti s **ontologickými pojmy** jako substance akcident a vztah, **definice pojmu znalosti** v návaznosti na analytickou filosofii, dále **vymezení pojmu moudrosti** s odkazem na **etiku ctností** a **etiku přirozeného zákona** a zejména **aplikace pojmu informace na základní princip přirozeného zákona**, jejíž pomocí vzniká **elementární princip informační etiky**.

Článek není primárně o etice, ale o jejích **principech**. Principem je míněno východisko, základ, na kterém můžeme stavět. V článku nám tedy nejde o vystavění budovy informační etiky, ale položení základů, bez kterých se stavba informační etiky neobejde. Principy, o kterých článek pojednává, tedy tvoří: **definice pojmů data, informace, znalost a moudrost** a **princip přirozeného zákona**, podle kterého je třeba konat dobro a vyhýbat se zlu. Spojením těchto principů vzniká **první princip informační etiky**, o který nám primárně jde a který slouží k regulaci **informačního chování**, respektive k té části informačního chování, které má mravní rozměr (můžeme ji nazvat **informačním jednáním**). Aplikací pojmu informace na princip přirozeného zákona se informace stává **hodnotou**, o kterou je třeba usilovat.

1 Metodologie a metody

Obecným metodologickým východiskem článku je kritický, aristotelský **realismus**, jehož základní intence jsme zdůvodnili v mnoha předchozích pracích, jak jsme již uvedli. Stručně je můžeme popsat pomocí bodů, které ve své publikaci uvádí Novák a Dvořák:

- *Existuje realita nezávislá na našem poznání a myšlení – naše myšlení – realitu nevytváří.*
- *Realita je sama v sobě nějak určitá a strukturovaná; tuto strukturu do reality naše poznání nevnáší, nýbrž ji z ní „odečítá“, jedná se o rys reality samé. Jinými slovy, poznání je receptivní, nikoliv produktivní.*
- *Realitu můžeme bezprostředně poznávat, tj. svými schopnostmi vystihovat její strukturu: to, co poznáváme, nejsou jenom stavy našich poznávacích schopností, pouze naše myšleny, karteziánské ideje apod.; předmětem našeho poznání je realita samotná.*
- *Tím se však nechce říci, že realitu vystihujeme přesně tím způsobem, jímž existuje o sobě. Předpokládá se pouze, že jsme schopni způsob našeho poznání reality reflektovat a rysy, které tento specifický způsob poznání do reality vnáší, odlišit od jejich rysů objektivních, na subjektivním poznání nezávislých.⁶*

Dalším předpokladem realismu, z něhož vycházíme, je rozlišení **smyslového** a **rozumového** poznání. Smyslovým poznáním uchopujeme realitu v její konkrétnosti a nahodilosti, rozumem poznáváme obecný a nutný aspekt reality.⁷ Aristotelský realismus, jehož intence jsme popsali, tvoří základní perspektivu našeho pohledu na pojem informace a informační vědu. Volba tohoto obecného metodologického východiska není arbitrární, ale je založena na předchozích noetických úvahách, které po odstranění různých problémů (kruhovitost dokazování, zákaz autoreference soudů) potvrzují, že poznání může být **objektivní, pravdivé** a **jisté**. Opačné teze, teze skeptické, neobstojí před požadavkem sebevztážení a končí v neodstranitelném rozporu.^{8 9}

⁶ NOVÁK, L. a P. DVOŘÁK. *Úvod do logiky aristotelské tradice*. Vyd. 2. Praha: Krystal OP, 2011. ISBN 978-80-87183-33-5, s. 36.

⁷ Tamtéž, s. 36

⁸ FUCHS, J. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy*. Praha: Krystal OP, 1995. ISBN 8085929066.

V článku využíváme standardních metod spojených s aristotelským pojetím vědy – **definice** a **klasifikace**.¹⁰

2 Informace

Existuje nejzákladnější dělení, podle kterého můžeme rozlišit dva hlavní přístupy k informaci – hledisko **epistemologické** a hledisko **metafyzické** (ontologické).¹¹ Podle epistemologického přístupu, který je blíže tomu, co se pod slovem informace běžně rozumí, můžeme informaci definovat jako zprávu,¹² obsah či význam zprávy^{13 14} anebo proces měnící obraz světa toho, kdo se s informací setkává.^{15 16} V metafyzickém pojetí je informace chápána jako uspořádanost, organizace, vnitřní struktura či řád materiálních jsoucen.^{17 18 19} Jde o přístup, který rozšiřuje užší epistemologické hledisko.

Epistemologická zkoumání nás vedou k přesvědčení, že informace je něčím na pomezí mezi **objektem zkoumání** a **poznávajícím subjektem**,²⁰ něco, co zajišťuje vztah mezi těmito dvěma entitami. Za základ tohoto vztahu na straně objektů (reality) můžeme považovat **data**, výsledkem pak je **znalost** na straně subjektu. Vyjádřit je to možné prostřednictvím následujícího schématu:

⁹ „Aristotelés kriticky ví, že princip sporu je ten nejfundamentálnější princip jak lidského myšlení, tak i skutečnosti. Odcizit myšlení a skutečnost v tomto kardinálním bodě vrhá do rozporu buď myšlení, nebo skutečnost, nebo obojí zároveň, což jsou všechno nepřijatelné alternativy. Autentické metafyzické (racionální) koncepty čerpají své poslední ospravedlnění právě z řečeného principu (např. kdyby nebyla substance, šlo by o rozpor, kdyby nebylo dění, šlo by o rozpor, kdyby nebyla příčina, šlo by o rozpor atd.). Proto je jejich ‚kritické‘ znevážení jen prázdnou rétorikou.“ (CARDAL, R. Zrod metafyziky podle Aristotela – Díl II. *Distance* [online], 2007, roč. 11, č. 1 [cit.20.10.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.distance.cz/rocnik-2007/1-cislo/zrod-metafyziky-podle-aristotela---dil-ii.>)

¹⁰ GREDD, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, ref. 2, s. 51-55

¹¹ STODOLA, J. *Filosofie informace*, ref. 5, s. 19-20

¹² BAR-HILLEL, Y. An examination of information theory. *Philosophy of Science*. 1955, roč. 22, č. 2, s. 85-105.

¹³ GOGUEN, J. Towards a social, ethical theory of information. In: BOWKER, G. et al., eds. *Social science research, technical systems, and cooperative work*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 1997, s. 27-56. ISBN 0-8058-2403-0.

¹⁴ NAUTA, D. *The meaning of information*. The Hague: Mouton, 1972.

¹⁵ MADDEN, A. D. Evolution and information. *Journal of Documentation*. 2004, roč. 60, č. 1, s 9-23. ISSN 0022-0418.

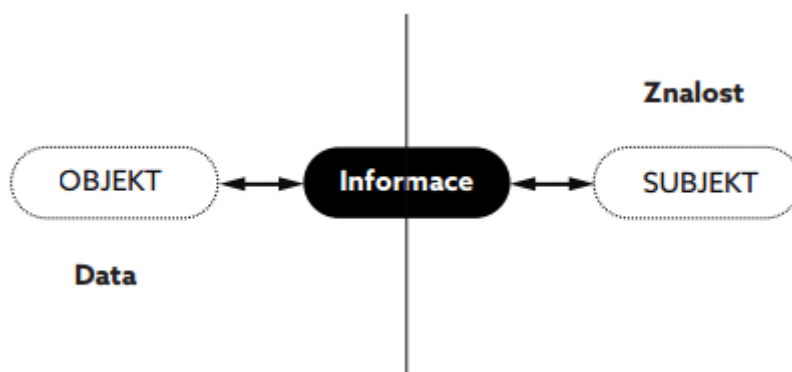
¹⁶ PRATT, A. D. The information of the image: A model of the communications process. *Libri*. 1977, roč. 27, č. 3, s. 204-220. ISSN 0024-2667

¹⁷ GACKOWSKI, Z. Subjectivity dispelled: Physical views of information and informing. *Informing science*. 2010, roč. 13, s. 35-52. ISSN 1521-4672

¹⁸ STONIER, T. *Information and the internal structure of the universe: an exploration into information physics*. London: Springer-Verlag, 1990. ISBN 3540198784.

¹⁹ THOMPSON, F. B. The organization is the information. *American Documentation*. 1968, roč. 19, č. 3, s. 305-308. ISSN 0096-946X.

²⁰ STODOLA, J. *Filosofie informace*, ref. 5, s. 29-47

Obrázek 1. Informace jako objekt a subjekt²¹

Po epistemologických bádáních jsme dospěli k definici informace, podle níž **informace jsou data, která mají potenciál vést nebo aktuálně vedou k vytvoření znalosti.**²² „Potenciál vést ke znalosti“ je charakteristikou objektivní informace, „aktuálně vést ke znalosti“ charakterizuje informaci subjektivní. Epistemologická definice informace je dle našeho názoru vhodná pro **horizontální** chápání informační vědy jako vědy o přenosu poznatků v rámci společnosti – tvoří tedy základní pojem informační vědy.

Bádání v oblasti metafyziky nás dovedlo k přesvědčení, že informaci můžeme definovat jako **míru určitosti, kterou substanciální/akcidentální forma musí dodat první/druhé látce, aby mohla vzniknout substance/akcident.**²⁴ Metafyzická definice informace dle našeho názoru má svůj význam ve **vertikálním** pojetí informační vědy, ve které se uvažuje o tzv. **jednotné teorii informace** usilující o jednotlivé obory přesahující definici informace. Jde o pojetí, které je užitečné spíše pro metateorie informační vědy než pro informační vědu samotnou.

V následujících řádcích se budeme zabývat informací v **epistemologickém pojetí**, neboť ho považujeme za stěžejní pro informační vědu.

²¹ RODRIGUEZ-MUÑOZ, J. V., F. J. MARTÍNEZ-MÉNDEZ a J. A. PASTOR-SANCHEZ. The ecosystem of information retrieval. *Information Research*. 2012, roč. 17, č. 4, paper 553. Dostupné z: <http://InformationR.net/ir/17-4/paper553.html>. ISSN 1368-1613.

²² STODOLA, J. *Filosofie informace*, ref. 5, s. 65

²³ Naše pojetí informace je striktně sémantické (ne pragmatické) – jde o vytvoření vědění (ne využití v praxi). V návaznosti na Aristotela soudíme, že uplatnitelnost znalosti v praxi v některých případech nemusí být cílem našich snah (může existovat vědění pro vědění, které se v praxi uplatňuje spíše mimochodem). Roman Cardal k tomu říká: „Kdyby Aristotelés považoval člověka jen za producenta umělých hodnot (homo faber), byla by pro něj praxe posledním kritériem každé teorie. Pro řeckého filosofa je ale praktická stránka lidského života jen jedním z aspektů mnohem bohatší náplně životních určení člověka. Když člověk prakticky koná, nebo když něco zhotovuje, není to ještě vše, jak se může významně projevit. Naopak, člověk nadto může a má především teoreticky myslet. Myšlení je podle Aristotela autonomní hodnotou, která vpsledku nepřijímá své měřítko z konkrétní praxe, třebaže je jí silně podmiňováno.“

Pragmaticko-utilitaristická interpretace základů lidského myšlení je rozporná, poněvadž její hodnotu nelze pragmaticky-utilitaristicky verifikovat. Dnes velmi rozšířený pragmatismus má jistě své opodstatnění v celé řadě případů, v nichž se pragmaticky rozhoduje o hodnotě takových koncepcí, které je možné podstatně modifikovat či dokonce zcela zavrhnout a nahradit koncepcemi jinými. **Ve vztahu k metafyzickým pojmům se ale pragmatické nároky stávají iluzorními, poněvadž tyto pojmy náleží k transcendentálním podmínkám myslitelnosti všeho soucího, tedy i onoho pragmaticky hodnotitelného.**“ (CARDAL, R. Zrod metafyziky podle Aristotela. *Distance* [online], 2006, roč. 10, č. 4 [cit.20.10.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.distance.cz/rocnik-2006/4-cislo/zrod-metafyziky-podle-aristotela>.)

²⁴ STODOLA, J. *Filosofie informace*, ref. s. 116

2.1 Podmínky informativnosti

S informacemi definovanými uvedeným způsobem se pojí několik podmínek, které musí být splněny, aby data byla skutečně informativní, tj. vedla k vytvoření znalosti.²⁵

První podmínkou je správná **uspořádanost dat**. Chceme-li něco sdělit, musíme tak činit pomocí kódu, tedy souboru pravidel, který slouží ke generování znaků. Bude-li někdo například při přednášce nesrozumitelně mumlat, neinformuje nás o ničem.

Druhou podmínkou je, aby správně uspořádaná data byla **smysluplná**. V jazyce je možné vytvořit množství správně utvořených sdělení, která však postrádají smyslu. Nesmyslným sdělením je i tvrzení, které je vnitřně rozporné. Tvrdí-li například někdo, že Petr je i není člověk, pak netvrdí nic smysluplného.

Třetí podmínkou je **pravdivost**. Je-li znalost podložené (epistémicky oprávněné) pravdivé (viz níže) přesvědčení, pak informací není to, co vede k nepravdivému přesvědčení. Tvrzení, že člověk není živočich, je zjevnou nepravdou. Vytvoří-li si na jeho základě někdo falešné přesvědčení, není informován, ale spíše desinformován.

Uvedené tři podmínky jsou základními **objektivními** podmínkami informativnosti, které musí být splněny ze strany informujícího.²⁶

Následující podmínky jsou podmínkami **subjektivními**, které závisí na stavu poznání toho, kdo je informován.²⁷

První podmínkou je **novost** sdělení – člověk je informován tehdy, když se dozvídá to, co ještě neví. Kdo ví, že venku prší, nemusí být o tom informován.

Druhou podmínkou je **relevance** – sdělení musí odpovídat na otázku, kterou člověk explicitně či implicitně klade. Opovídá-li někdo někomu na otázku, zda se koupal v Malši, že letos bude hodně švestek, nedozvídá se, co chtěl, přestože sdělení je pro něj nové.

Poslední podmínkou je **použitelnost** – sdělení by mělo být v takové podobě, že skutečně umožňuje vznik znalosti, na jejímž základě se člověk může rozhodnout. Dostane-li se někomu správně uspořádaného, smysluplného, pravdivého, nového, relevantního sdělení v podobě, která je pro něj nesrozumitelná (například latinsky), pak k vytvoření znalosti nedojde a rozhodnutí není možné.

Mají-li být data informativní je třeba, aby byla **správně uspořádaná, smysluplná, pravdivá, nová, relevantní a použitelná**.

2.2 Kvalita informace

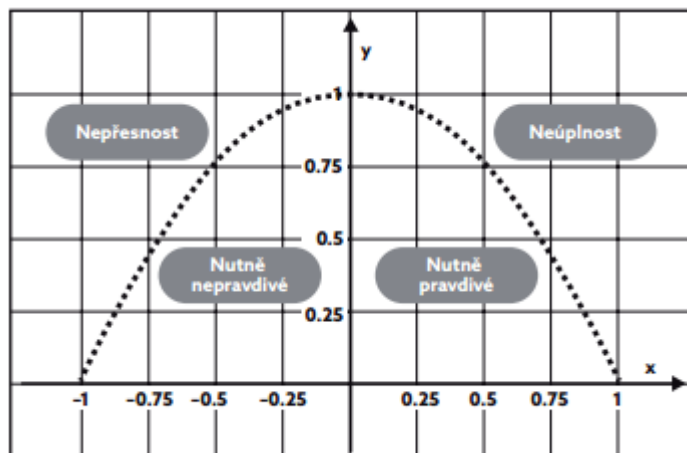
S informací se pojí určité kvality. Dá se říci, že teorie silně sémantické informace²⁸ stanovuje tři kritéria kvality informace – **konsistenci, úplnost a přesnost**, jak ukazuje následující graf.

²⁵ STODOLA, J. Právo na informace a umělé potraviny. In: Stodola, J., Kratochvíl, M. *Nejmenší z nás 2013*. Moravská Ostrava: Bios - společnost pro bioetiku, 2013. s. 93-100, 8 s. ISBN 978-80-905358-1-7.

²⁶ STODOLA, J. *Filosofie informace*, ref. 5, s. 66-69

²⁷ Tamtéž, s. 70-72

²⁸ FLORIDI, L. *Semantic conceptions of information* [online]. 2011 [cit. 2016-06-29]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/information-semantic/>

Obrázek 2. Stupně informativnosti podle Floridiho²⁹

Vnitřně rozporná informace není informací vůbec. Příkladem může být již zmiňované tvrzení, že Petr je i není člověkem. **Nepřesnou** je informace tehdy, obsahuje-li vedle pravdivého tvrzení také nějaké tvrzení nepravdivé. Například tvrzení, že lidské Petr je člověkem, ale nepřísluší mu lidská práva, je informace nepřesná. **Neúplnou** je informace tehdy, chybí-li sdělení, které je pro posouzení situace stěžejní. Když kupříkladu lékař informuje ženu o možných zdravotních komplikacích umělého potratu, ale vynechá zmínku o statusu lidského embrya, podává informaci zjevně neúplnou.

3 Data

Protože je tato definice založena na datech, je třeba se se zabývat vymezením pojmu **data**. Datum Floridi³⁰ definuje jako **nedostatek uniformity**, tj. diferenci. Jestliže Bateson³¹ definuje informaci jako rozdíl, který produkuje rozdíl, tak datum je první rozdíl, tj. **rozdíl na straně objektivní reality**, znalostí je pak druhý rozdíl, tedy **rozdíl v systému poznatků poznávajícího subjektu**. Informací je pak příčinný vztah **produkce** mezi rozdílem prvním a druhým.

Floridi data dělí na data **de re**, **de signo** a **de dicto**.

Data de re jsou nedostatkem uniformity v reálném světě, který není empiricky zakoušen, ale je na něj možné usuzovat. Z našeho pohledu chápeme data de re jako rozdíly mezi individuálními, svébytnými věcmi – mezi tzv. substancemi. **Substanci** charakterizuje to, že je sama v sobě (*in se*) a skrze sebe (*per se*) – je na nic jiného neredukovatelným základem. Substance je odlišná od všeho ostatního a je nedělitelná, aniž by došlo k jejímu zániku. Substancí je kupříkladu člověk. Substanci nemůžeme smysly poznat, ale můžeme na ní usuzovat rozumem jako na nutného nositele akcidentů.³²

Data de signo jsou diferencí mezi dvěma fyzikálními stavy, přičemž tyto stavy mohou být ve vnímání odlišeny. V našich intencích chápeme data de signo jako rozdíl na akcidentální,

²⁹ Tamtéž

³⁰ Tamtéž

³¹ BATESON, G. *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine Books, 1972. ISBN 0226039056.

³² Existence tohoto rozdílu je založena na pluralistické metafyzice, která říká, že individuálních věcí, substancí je na světě mnoho (podle tzv. monismu, který zastával například Spinoza, je na světě substance jediná – je to svět v jeho celku).

smyslově vnímatelné úrovni. **Akcident** je charakterizován tím, že se nachází v něčem jiném (*in alio*) a skrze toto jiné má bytí. Akcident se nachází buď přímo na substanci, či na jiném akcidentu – posledním základem akcidentu je právě substance. Akcidentem je kupříkladu bílá barva. Jde o něco, co nemá samostatné bytí, ale je modifikací bytí jiného – modifikací substance. Případek bílý se nachází kupříkladu na člověku jako jeho nahodilá vlastnost. Akcident může být chápán jako přirozený znak (viz níže) označující substanci.

K akcidentům patří i **vztahy**. Od jiných akcidentů se liší tím, že je individuum má nikoliv absolutně, ale s ohledem na něco jiného. Vztah má tři části – **subjekt vztahu**, tedy individuum, které je vztahem vymežováno, **termín vztahu** – tedy věc, ke které se individuum vztahuje a **základ vztahu**, tedy to, co musí subjekt mít, aby vztah mohl existovat. U vztahu Země > Měsíc je Země subjektem vztahu, Měsíc je termínem, > je samotný abstraktně chápaný vztah, základem vztahu je pak konkrétní velikost Země, která působí daný vztah. Celý vztah je akcidentem, protože subjekt „Země“ je vymežován akcidentem „být větší než Měsíc“.

Data de dicto jsou nedostatkem uniformity mezi symboly, tj. mezi **konvenčními znaky**. Některé věci jsou znaky pouze nahodile, ale primární účel označovat nemají (například kouř je znakem ohně, auto je znakem společenské třídy apod., akcident je znakem substance). Těm říkáme **znaky přirozené**. Některé věci vznikly přímo za účelem označovat (například slova, dopravní značky atd.). Tyto věci nazýváme **smluvenými (konvenčními) znaky**. Právě rozdíl v tomto posledním typu znaků představují data de dicto.

Podle Floridiho jsou data taxonomicky, typologicky, ontologicky a geneticky neutrální.

Taxonomická neutralita znamená, že neexistují data o sobě, ale data z nich dělá určitý vztah. To opět předpokládá pluralistickou metafyziku.

Typologická neutralita je vlastnost, díky níž se data mohou skládat z dat různých typů. Floridi rozlišuje primární data, sekundární data, metadata, operační data a odvozená data. Z ontologického hlediska to znamená, že svět se skládá z věcí různého druhu – není jednoduší.

Ontologická neutralita znamená, že neexistují informace, které by nebyly reprezentovány daty. Floridi však nemíní materialistickou interpretaci tohoto tvrzení, podle které být reprezentován znamená být fyzicky implementován.

Genetická neutralita je nezávislost dat na tom, kdo je informován. Floridi hájí možnost existence informace bez informovaného subjektu. Nemá však na mysli silnou tezi, podle které mohou mít vlastní sémantiku bez inteligentního tvůrce informací. Genetická neutralita je založena na realistickém předpokladu, podle kterého objekt poznání (v našem případě data) není zkonstruován poznávajícím (informovaným) subjektem.

4 Znalost

Znalost chápeme klasicky jako **podložené (epistémicky oprávněné) pravdivé přesvědčení**.³³ Můžeme ji pojmovit jako takzvaný **propoziční postoj**, tedy jako postoj určitého subjektu k nějakému tvrzení. Analytická definice vědění má tvar:

Osoba O ví, že T ↔ ...

Za tři tečky se dosadí konjunkce podmínek, za kterých platí, že O skutečně ví, že T. Tuto konjunkci tvoří tři nutné podmínky, které dohromady tvoří podmínku dostatečnou.

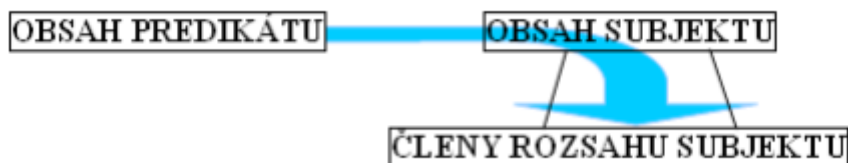
³³ NOVÁK, L. a V. VOHÁNKA. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP, 2015. ISBN 978-80-87183-71-7.

- (1) T je pravda;
- (2) osoba O pokládá T za pravdivé;
- (3) přesvědčení osoby O, že T je pravda, je podložené (epistémicky oprávněné).

Ad 1). **Pravdivost** je nutným atributem znalosti, nelze vědět něco, co není pravda. Pravdu chápeme jako shodu poznání a skutečnosti. Elementárním logickým útvarem, který má pravdivostní hodnotu, je **soud**.

*Soud je poznávací myšlenkový akt, spočívající v intencionální identifikaci obsahu predikátu se členy rozsahu subjektu. Odpovídá-li tato identifikace realitě, je soud pravdivý, neodpovídá-li, je nepravdivý.*³⁴ (Novák a Dvořák, 2011, s. 110).

Soud má subjekt-predikátovou strukturu S-P, pojem na místě predikátu se přiděluje členům rozsahu pojmu na místě subjektu (individuům) prostřednictvím tohoto pojmu. Názorně si to můžeme zobrazit následujícím způsobem.

Obrázek 3. Identifikace predikátu se subjektem

Predikát je logický objekt, který reprezentuje naše poznání, **subjekt** naopak je pojem, který denotuje reálné objekty. Díky tomuto spojení můžeme hovořit o shodě poznání a skutečnosti.

Ad 2) Přírozenou součástí znalosti je i přesvědčení osoby O, že T je **pravda**. Nelze něco vědět a zároveň nebýt přesvědčen o tom, že je to pravda.

Ad 3). Přesvědčení může být **podložené (epistémicky neoprávněné)** a **nepodložené (epistémicky neoprávněné)**. Mohu být přesvědčen, že něco je pravda, a ono to pravda může být, nemám-li však své přesvědčení podložené nejde o znalost. Podložení (justifikaci) můžeme chápat v **silném a slabším smyslu**. V silném smyslu pravda tvrzení vyplývá přímo z faktu jeho **podložení**, nelze zároveň mít něco podložené a mýlit se (tento směr se nazývá **infalibilismem**). Ve slabší verzi se justifikací rozumí něco jako dobré důvody být přesvědčen, že něco je pravda, ačkoliv není nemožné, aby to pravda nebyla. Jistota je zde pouze pravděpodobnostní. Tento typ justifikace nazýváme **epistémickým oprávněním** (škola, která říká, že pravdivost tvrzení z justifikace nevyplývá nutně a že i justifikované tvrzení může být nepravdivé se nazývá **falibilismem**). Pro potřeby informační vědy patrně stačí chápat justifikaci ve slabším pojetí jako epistémické oprávnění.

5 Moudrost

V souvislosti s daty, informacemi a znalostí se hovoří často o pojmu moudrosti.³⁵ Moudrosti rozumíme jako schopnosti užívat znalostí s ohledem na **poslední příčiny a cíle bytí**. Co je posledním cílem bytí? Podle eudaimonistické etiky je nejvyšším cílem člověka dosažení

³⁴ NOVÁK, L. a P. DVOŘÁK. *Úvod do logiky aristotelské tradice*, ref. 6, s. 110

³⁵ BATES, M. J. Information. In: *Encyclopedia of library and information sciences*. 3rd ed. New York: CRC Press, 2010, Sv. 3, s. 2347-2360. Dostupné také z: <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/bates/articles/information.html>

blaženosti,³⁶ určitého stavu, ve kterém člověk spočívá, ve kterém mu je dobře a který jej již nenutí dosahovat dalších cílů (v křesťanském pojetí jde o tzv. blažené patření na Boha). K dosažení blaženosti vedou určité prostředky, které často mají charakter dílčích cílů. Základním předpokladem k dosažení blaženosti je vedení dobrého života, který umožňují tzv. **ctnosti**.³⁷ Ctnosti jsou chápány jako trvalé dispozice ke správnému jednání. Díky ctnostem člověk dosahuje určitých dílčích dober a utvrzuje se v celkovém směřování svého života k blaženosti. Předpokladem ctnostného jednání jsou znalosti, a tedy i informace, jak už jsme uvedli. K získání adekvátního poznání však není třeba veškerých dostupných informací, ale pouze těch, které umožňují správné jednání. Rozeznat správné jednání od špatného nám umožňuje rozum, který poznává principy tzv. **přirozeného zákona**,³⁸ tj. zákona vepsaného do řádu věcí. Moudrost tedy znamená získávat informace a řídit znalosti tak, abychom vedli ctnostný život a dosáhli konečného cíle lidského života.

6 Informační etika

Informační etika je oblast týkající se lidského jednání při získávání, tvorbě, správě a šíření informací.³⁹ Šíře jejího záběru závisí na tom, co rozumíme pojmem informace. Existuje nejzákladnější dělení, podle kterého můžeme rozlišit dva hlavní přístupy k informaci – hledisko **epistemologické** a hledisko **ontologické**.⁴⁰ V epistemologickém pojetí do oblasti informační etiky spadá jednání týkající se nakládání se zprávami či zaznamenanými poznatky. Do centra zájmu informační etiky se tak dostávají otázky spojené s právem na informace, právem na duševní vlastnictví, citacemi, ochranou soukromí, svobodou projevu, šířením pornografie či tzv. hate speech, cenzurou, cyberstalkingem a mnohé další.⁴¹ Informační etiku založenou na epistemologickém pojetí pojmu informace nazývá Luciano Floridi⁴² informační **mikroetiku**.

Oblast informační mikroetiky založené na epistemologickém pojetí informace popisuje Floridi⁴³ prostřednictvím **externího modelu zdroj-produkt-cíl**, kde figuruje informační **agent A**, tedy někdo, kdo nějakým způsobem s informacemi nakládá, a tři typy **informačního jednání**, které jsou definovány prostřednictvím rozlišení informace jako **zdroje**, informace jako **produktu** a informace jako **cíle**. Z globálního pohledu jde o vztah mezi jednajícím – agentem a infosférou, tj. sférou informací.

³⁶ GREDT, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, ref. 2, s. 514

³⁷ Tamtéž, s. 543

³⁸ Tamtéž, s. 533

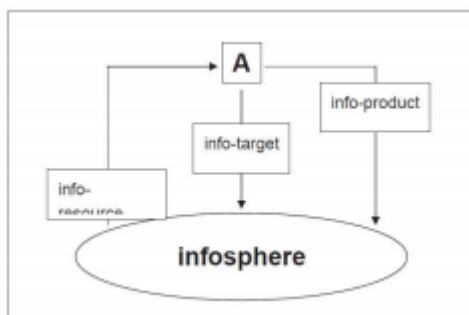
³⁹ JANOŠ, K. *Informační etika*. 1. vyd. Praha: Česká informační společnost, 1993. 134 s.

⁴⁰ FLORIDI, L. Information ethics, its nature and scope. *SIGCAS Computers and Society*. 2006, roč. 36, č. 3, s. 21–36.

⁴¹ ČINČERA, J. *Informační etika: sylabus k bakalářskému studiu informační vědy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2002. 81 s. ISBN 80-210-2981-1.

⁴² FLORIDI, L. Information ethics, its nature and scope, ref. 40

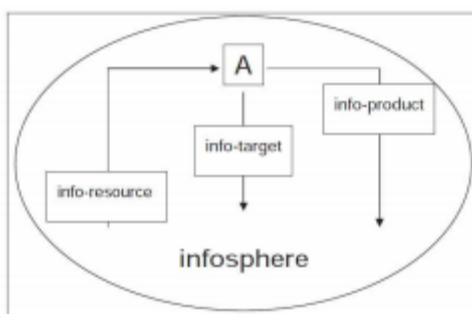
⁴³ Tamtéž

Obrázek 4. Externí model zdroj-produkt-cíl⁴⁴

V **ontologickém pojetí** je informace chápána jako uspořádanost, organizace, vnitřní struktura či řád.^{45 46 47 48} Protože o těchto pojmech můžeme hovořit v souvislosti s libovolnou oblastí reality (přinejmenším materiální), rozsah informační etiky se překrývá s rozsahem etiky obecné. Z hlediska ontologického chápání informace je totiž každé lidské jednání nějakým typem nakládání s informacemi. Od obecné etiky odlišuje informační etiku pouze úroveň abstrakce, která spočívá v tematizování informačního hlediska.⁴⁹ Ontocentrickou informační etiku, tj. etiku založenou na ontologickém pojetí informace, proto můžeme definovat **jako vědu zabývající se lidským jednáním, které je chápáno jako nakládání s informacemi**. Zvláštní pozornost je v takto chápané informační etice, kterou Luciano Floridi⁵⁰ nazývá informační **makroetikou**, věnována otázkám bioetickým a ekologickým.

Oblast informační makroetiky založené na ontologickém pojetí informace zobrazuje Luciano Floridi⁵¹ pomocí **interního modelu zdroj-produkt-cíl**. V tomto modelu nejsou z infosféry vyňati jednatelé – agenti a jejich vztahy k informačním objektům, model tedy znázorňuje nikoliv vztahy agentů k infosféře, ale vztahy uvnitř infosféry.

Obrázek 5. Interní model zdroj-produkt-cíl⁵²

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ FLORIDI, L. *Semantic conceptions of information*, ref. 28

⁴⁶ GACKOWSKI, Z. *Subjectivity dispelled*, ref. 17

⁴⁷ STONIER, T. *Information and the internal structure of the universe*, ref. 18

⁴⁸ THOMPSON, F. B. *The organization is the information*, ref. 19

⁴⁹ FLORIDI, L. *Information ethics, its nature and scope*, ref. 40, s. 22

⁵⁰ Tamtéž

⁵¹ Tamtéž

⁵² FLORIDI, L. *Information ethics, its nature and scope*, ref. 40, s. 24

7 Principy informační etiky

První princip **přirozeného zákona**, který říká, že **dobro je třeba konat a zlu se vyhýbat**,⁵³ můžeme označit za základní princip **obecné etiky**. Principem **speciální etiky**, kterou je i **informační etika**, pak není snaha o dosahování dobra jako dobra a vyhýbání se zlu jako zlu, ale spíše snaha o dosahování nějak specifikovaného dobra a vyhýbání se jeho opaku, tedy konkrétně specifikovanému zlu.

Stanislav Sousedík⁵⁴ chápe poznání, tedy získávání znalostí jako jedno ze základních dober spojených s člověkem jako člověkem. Pro člověka je základním dobrem dosáhnout určitého stavu poznání, tedy získat určité penzum znalostí. Informace vede k vytvoření znalosti, tj. k jednomu ze základních dober. Informace je tedy prostředek, jak dosáhnout konkrétního dobra. Jaký tedy je základní princip informační etiky? Domníváme se, že jej můžeme formulovat takto:

Je třeba získávat, vytvářet a uchovávat informace a vyvarovat se získávání, tvorbě a uchování toho, co informace nejsou.

Jak rozeznat informace od ne-informací? Zopakujme, že informace jsou **data, která mají potenciál vést, nebo aktuálně vedou k vytvoření znalosti**. Ne-informace tedy jsou taková **data, která potenciál vést k vytvoření znalosti nemají, nebo k vytvoření znalosti aktuálně nevedou**. Čím se při oddělování informací od ne-informací máme řídit? Jsou to výše uvedené podmínky informativnosti. Každý agent A, ať už je informace ve vztahu k němu zdrojem, cílem či produktem, by si při práci s daty měl položit následující otázky.

1. Jsou data správně uspořádaná podle pravidel jazyka, v němž jsou kódována (otázky gramatiky, syntaxe atd.)?
2. Mají data smysl, odkazují ke skutečným věcem, vypovídají o nich něco (otázky sémantiky)?
3. Jsou data pravdivá, korespondují s realitou?
4. Jsou data pro informovaný subjekt nová, nejsou redundantní?
5. Odpovídají data informovanému subjektu na otázku, kterou klade, jsou relevantní?
6. Jsou data pro informovaný subjekt srozumitelná, jsou v takové formě, aby je pochopil?

Je samozřejmě pravda, že při nepřímé komunikaci, se obracíme často na více subjektů, u kterých se splnění podmínek 5.-6. může odlišovat. Naprosto nezbytné je splnit objektivní podmínky. U subjektivních podmínek je třeba předpokládat alespoň jeden subjekt, pro který jsou data informativní.

Uvažujeme-li o souboru informací důležitá je také **kvalita**, je třeba přihlížet k tomu, aby soubor informací byl **konsistentní**, tedy, aby vedle informací neobsahoval i informace vzájemně protikladné (trváme-li na platnosti principu sporu, považujeme samozřejmě přinejmenším jedno z protikladných tvrzení za ne-informaci), **přesný**, tedy, aby neobsahoval vedle informací i ne-informace, a **úplný**, tedy, aby nechyběly takové informace, které jsou k pochopení konkrétní situace nezbytné.

K tomu, abychom s informacemi správně pracovali, je třeba usilovat zejména o **moudrost**, tedy dispozici, díky níž jsme schopni řídit informace a znalosti k dosažení konečných cílů života.

⁵³ GREDT, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*, ref. 2, s. 534

⁵⁴ SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: jejich přirozenoprávní základ: esej*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. 131 s. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7429-036-7.

Závěr

Informační etika korunuje informační vědu. Nakonec to nejdůležitější je vědět, jak bychom měli ve světě informací jednat. Protože jsme přesvědčení, že principem každé vědy je definice jejího základního pojmu, máme za to, že principy stěžejní oblasti informační vědy – informační etiky – jsou odvoditelné od pojmu informace. Pro informační vědu je stěžejní **epistemologický přístup** k pojmu informace. V jeho rámci jsme pojem informace definovali jako **data, která mají potenciál vést nebo aktuálně vedou k vytvoření znalosti**. K tomu, aby informace byla skutečně informací, je třeba splnit šest podmínek **informativnosti**, mezi které patří **správná uspořádanost, smysluplnost, pravdivost, novost, relevance a použitelnost dat**. **Kvalita informace** se týká souboru informací, jejími kritérii jsou **konsistence, přesnost a úplnost**.

Data jsme vymezili jako **nedostatek uniformity** v objektivní realitě, tedy jako **jednotku difference**, a rozdělili je na **data de re, de signo a de dicto**. Popsali jsme jejich vlastnosti, mezi které patří **taxonomická, typologická, ontologická a genetická neutralita**.

Znalost jsme definovali jako **podložené (epistémicky oprávněné) přesvědčení**. Určili jsme, co znamená **pravdivost a podloženost**, popř. **epistémická oprávněnost přesvědčení**.

Moudrost jsme vymezili jako **schopnost používat znalostí s ohledem na nejvyšší příčiny a cíle bytí**.

Informační etiku jsme definovali jako **lidské jednání týkající se získávání, tvorby, správy a šíření informací**. Na základě **epistemologického a ontologického přístupu** k informaci jsme rozlišili **informační mikroetiku a makroetiku**. **Princip informační etiky**, že je třeba **získávat, vytvářet a uchovávat informace a vyhýbat se získávání, vytváření a uchovávání toho, co informace nejsou**, jsme odvodili od **prvního principu přirozeného zákona**. Rozlišit informace od ne-informací je možné pomocí **kritérií informativnosti** související také s **kvalitou informací**. **Moudrost** by měla být dispozicí, o kterou usiluje ten, kdo s informacemi pracuje.

Celkem triviální princip informační etiky, který představuje specializaci prvního principu přirozeného zákona znamenajícího v oblasti praktické totéž co princip sporu v oblasti teoretické, jsme mohli zavést jen díky jasnému vymezení pojmu informace a dalších pojmů, které jsou součástí jeho definice nebo s ním jinak souvisí. Máme za to, že další práce by měla spočívat v odvozování speciálnějších principů informační etiky a v jejich aplikaci na konkrétní problémy.

Literatura

ARISTOTELÉS. *Metafyzika A*. Vydání první. Praha: Oikoymenh, 2015. Oikúmené. Malá řada. ISBN 978-80-7298-209-7.

BAR-HILLEL, Y. An examination of information theory. *Philosophy of Science*. 1955, roč. 22, č. 2, s. 85-105.

BATES, M. J. Information. In: *Encyclopedia of library and information sciences*. 3rd ed. New York: CRC Press, 2010, Sv. 3, s. 2347-2360. Dostupné také z: <http://www.gseis.ucla.edu/faculty/bates/articles/information.html>

BATESON, G. *Steps to an ecology of mind*. New York: Ballantine Books, 1972. ISBN 0226039056.

CARDAL, R. Zrod metafyziky podle Aristotela. *Distance* [online], 2006, roč. 10, č. 4 [cit.20.10.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.distance.cz/rocnik-2006/4-cislo/zrod-metafyziky-podle-aristotela>.

CARDAL, R. Zrod metafyziky podle Aristotela – Díl II. *Distance* [online], 2007, roč. 11, č. 1 [cit.20.10.2016]. Dostupné z WWW: <http://www.distance.cz/rocnik-2007/1-cislo/zrod-metafyziky-podle-aristotela---dil-ii>

ČINČERA, J. *Informační etika: sylabus k bakalářskému studiu informační vědy*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, Filozofická fakulta, 2002. 81 s. ISBN 80-210-2981-1.

FLORIDI, L. Information ethics, its nature and scope. *SIGCAS Computers and Society*. 2006, roč. 36, č. 3, s. 21–36.

FLORIDI, L. *Semantic conceptions of information* [online]. 2011 [cit. 2016-06-29]. Dostupné z: <http://plato.stanford.edu/archives/spr2011/entries/information-semantic/>

FUCHS, J. *Filosofie. 2, Kritický problém pravdy*. Praha: Krystal OP, 1995. ISBN 8085929066.

GACKOWSKI, Z. Subjectivity dispelled: Physical views of information and informing. *Informing science*. 2010, roč. 13, s. 35-52. ISSN 1521-4672

GOGUEN, J. Towards a social, ethical theory of information. In: BOWKER, G. et al., eds. *Social science research, technical systems, and cooperative work*. Mahwah: Lawrence Erlbaum Associates, 1997, s. 27-56. ISBN 0-8058-2403-0.

GREDT, J. *Základy aristotelsko-tomistické filosofie*. Vyd. 1. Praha: Krystal OP, 2009. ISBN 978-80-87183-09-0, s. 112.

JANOŠ, K. *Informační etika*. 1. vyd. Praha: Česká informační společnost, 1993. 134 s.

MADDEN, A. D. Evolution and information. *Journal of Documentation*. 2004, roč. 60, č. 1, s. 9-23. ISSN 0022-0418.

NAUTA, D. *The meaning of information*. The Hague: Mouton, 1972.

NOVÁK, L. a P. DVOŘÁK. *Úvod do logiky aristotelské tradice*. Vyd. 2. Praha: Krystal OP, 2011. ISBN 978-80-87183-33-5, s. 36.

NOVÁK, L. a V. VOHÁNKA. *Kapitoly z epistemologie a noetiky*. Praha: Krystal OP, 2015. ISBN 978-80-87183-71-7.

PRATT, A. D. The information of the image: A model of the communications process. *Libri*. 1977, roč. 27, č. 3, s. 204-220. ISSN 0024-2667

RODRIGUEZ-MUÑOZ, J. V., F. J. MARTÍNEZ-MÉNDEZ a J. A. PASTOR-SANCHEZ. The ecosystem of information retrieval. *Information Research*. 2012, roč. 17, č. 4, paper 553. Dostupné z: <http://InformationR.net/ir/17-4/paper553.html>. ISSN 1368-1613.

SOUSEDÍK, S. *Svoboda a lidská práva: jejich přirozenoprávní základ: esej*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2010. 131 s. Moderní myšlení. ISBN 978-80-7429-036-7.

STODOLA, J. Analýza pojmu informace a jeho klasifikace s užitím aristotelské filosofie. *ProInflow: časopis pro informační vědy* [online], 2010, roč. 2, č. 1 [cit. 2012-02-14]. ISSN 1804-2406. Dostupné z: <http://pro.inflow.cz/sites/default/files/pdfclanky/03.Stodola.pdf>

STODOLA, J. Právo na informace a umělé potraty. In: Stodola, J., Kratochvíl, M. *Nejmenší z nás 2013*. Moravská Ostrava: Bios - společnost pro bioetiku, 2013. s. 93-100, 8 s. ISBN 978-80-905358-1-7.

STODOLA, J. Rekonstruktivní hermeneutika jako obecná metodologie informační vědy. *ProInflow: časopis pro informační vědy* [online], 2011, roč. 3, č. 1 [cit. 2012-02-14]. ISSN 1804-2406. Dostupné z: <http://pro.inflow.cz/sites/default/files/pdfclanky/05.recenzovaneStodola.pdf>

STODOLA, J. *Filosofie informace - metateoretická analýza pojmu informace a hlavních paradigmat informační vědy*. Vydání první. Brno: Masarykova univerzita, 2015. 191 s. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity = Opera Facultatis philosophicae Universitatis Masarykianae, ISSN 1211-3034 ; 437. ISBN 978-80-210-8011-9.

STONIER, T. *Information and the internal structure of the universe: an exploration into information physics*. London: Springer-Verlag, 1990. ISBN 3540198784.

THOMPSON, F. B. The organization is the information. *American Documentation*. 1968, roč. 19, č. 3, s. 305-308. ISSN 0096-946X.